

УДК 332.122

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОКАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОГО КОМПЛЕКСУ

Слюсарчук О.П.

Динамічний процес суспільних перетворень в Україні і реформування економічних відносин актуалізують потребу подальшого теоретичного осмислення проблем діяльності рекреаційно-оздоровчого комплексу як потенційно високорентабельного та соціально орієнтованого сектору національної економіки. В статті досліджуються сутність та роль рекреації, її ресурсна база та особливості рекреаційного продукту. Дається визначення поняття «локальний рекреаційно-оздоровчий комплекс» та наводиться його класифікація.

Ключові слова: рекреація, локальний рекреаційно-оздоровчий комплекс, рекреаційні ресурси, рекреаційний продукт.

ВСТУП

В розвинених країнах світу одним із головних завдань соціальної політики є збільшення періоду активного життя громадян, тому величезне значення надається оздоровленню та рекреації. Адже саме рекреація сприяє відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності та здоров'я. Оскільки потреба людей у рекреаційному обслуговуванні пов'язана із іншими соціально-

культурними потребами, то їх задоволення можливе лише на засадах скоординованої діяльності усіх закладів рекреаційного комплексу.

Особливо актуальним у сучасних умовах стає прискорений розвиток рекреаційної індустрії як такої, що неминуче викликає позитивні зрушення в інших сферах (інфраструктура, сільське господарство, екологія) і створює сприятливі передумови для вирішення соціальних проблем, підвищення життєвого рівня населення регіону, формування нормального ринкового середовища та інвестиційної привабливості регіону. Отже, розвиток рекреаційно-оздоровчого комплексу є ефективним засобом

Слюсарчук Ольга Петрівна, к.е.н., доцент кафедри економічної політики Національної академії державного управління при Президентові України, конт. тел. (044)245-84-92, моб. тел. 0509610611, e-mail: olga_slyusarchuk@mail.ru

структурної трансформації економіки регіону у бік її соціальної орієнтації.

Питанням рекреації та туризму присвячено ряд праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, Бобкова А.Г., Кравців В.С., Євдокименко В.К., Долішній М.І., Школа І.М., Мироненко Н.С., Твердохльбов І.Т., Мамутов В.К., Шамагіна В.В., Харічков С.К. розглядали питання розвитку та функціонування рекреаційного комплексу, рекреаційну географію та правові аспекти рекреаційної діяльності. Частина з них основну увагу акцентує на туризм. Більш детально оздоровчу форму рекреації розглядає Мацола В.І. та Гудзь П.В.

Вивчення й аналіз опублікованих за даною проблематикою робіт дозволяє зробити висновок про те, що немає єдиного підходу до визначення суті рекреації, видів рекреаційної діяльності та форм рекреації. Також не знайшли відображення у специфічній літературі особливості рекреаційного продукту та суть локального рекреаційно-оздоровчого комплексу, що і визначає актуальність та новизну теми дослідження, постановку мети і задач.

Метою статті є обґрунтування і розробка теоретичних положень щодо організації діяльності локального рекреаційно-оздоровчого комплексу для вдосконалення категорійно-понятійного апарату економічної науки. Для досягнення визначеної мети використовувалися наступні методи: дедукції та індукції, аналізу і синтезу, аналітичний, системний, структурно-логічний та метод порівнянь.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання: 1. обґрунтувати сутність поняття „рекреація”, її роль та ресурсну базу; 2. визначити особливості рекреаційного продукту; 3. обґрунтувати сутність поняття „локальний рекреаційно-оздоровчий комплекс” і визначити його специфіку як складової частини регіональної господарської системи. Відповідно до поставлених завдань стаття складається із трьох розділів, у яких вони вирішуються.

1 РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ РЕСУРСНА БАЗА

Вивчення основних проблем діяльності рекреаційно-оздоровчого комплексу регіону ґрунтується на необхідності дослідження самого поняття „рекреація”. Слід відзначити, що у різноманітній науковій літературі, яка вивчає проблематику рекреації (соціально-економічній, медичній, географічній та ін.), ще не склалося єдиного підходу до визначення її сутності.

Слово „рекреація” у перекладі з латини означає відновлення сил, а з французької і польської – перерву, відпочинок, розвагу, зміну дій, що не пов’язані з трудовою діяльністю, і характеризує місце, простір, де відбуваються ці дії [15, с.52]; [20, с.17].

Розглянемо та проаналізуємо деякі із визначень, що зустрічаються у науковій літературі.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови рекреація розглядається як перекладний аналог із французької та латинської мови і трактується як „відпочинок, поновлення сил

людини, витрачених на трудову діяльність” [2, с.1024].

Достатньо загальним є визначення рекреації Долішнього М.І., який вважає, що рекреація є необхідною умовою нормального життя людини, засобом компенсації напруження і відновлення працездатності, продовження самого виробництва [4, с.7].

Визначення рекреації як суспільного явища, яке відображає ставлення з приводу відтворення і розвитку життєвих сил людини, наведене Мамутовим В.К., Амошею А.І. є недостатньо чітким і таким, що не повною мірою характеризує засоби досягнення відтворення та розвитку життєвих сил людини [12, с.6].

Дещо звуженим є трактування рекреації Мацоли В.І., який стверджує, що рекреація – це об’єктивно зумовлений процес затрат суспільної праці, спрямованої на збереження, відновлення та розвитку функцій робочої сили [9, с.22].

На нашу думку, досить вдалим є визначення рекреації Мироненком М.С. і Твердохльбовим І.Т., які розширили та деталізували це поняття і розглянули його як „сукупність явищ і відносин, що виникають у процесі використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної, культурно-освітньої діяльності людей на спеціалізованих територіях, що розташовані поза населеним пунктом – місцем їх постійного проживання” [10, с.11]. Єдиним недоліком цього визначення є обмеження рекреації тільки спеціалізованими територіями, оскільки із просторової точки зору рекреація може бути як активною – пов’язаною із переміщенням за межі постійного місцепроживання, так і пасивною – відпочинок поблизу постійного місцепроживання [15, с.52].

З порівняно нових публікацій звертає на себе увагу тлумачення рекреації як господарської діяльності з виробництва, реалізації та надання рекреаційних послуг, забезпечення цього процесу необхідними ресурсами [1]; [3].

Достатньо змістовно трактує рекреацію і Сміль І.В., розуміючи під нею відновлення і відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною у процесі життєдіяльності; всі види діяльності у вільний час, спрямовані на задоволення рекреаційних потреб людини [15, с.52].

Отже, проаналізувавши усі вищевикладені визначення поняття „рекреація” і, взявши їх за основу, можна визначити рекреацію як систему заходів, які пов’язані із використанням вільного часу для оздоровчої, спортивної та культурно-пізнавальної діяльності, що спрямовані на збереження та відтворення фізичного, психологічного та духовного стану здоров’я людини та її життєвих сил.

Аналізуючи рекреацію та рекреаційну діяльність, слід відзначити, що ці поняття мають подвійний зміст. По-перше, рекреація – це відпочинок людини, відповідно, рекреаційна діяльність – це поведінка людини, направлена на задоволення своїх потреб. По-друге, рекреація – це галузь невиробничої сфери, а рекреаційна діяльність – розвиток державою,

суспільними та іншими організаціями системи заходів щодо задоволення рекреаційних потреб членів суспільства [12, с.6-7].

Оскільки рекреація є видом соціальної діяльності людини, то вона виконує комплекс суспільних функцій, серед яких виділяються наступні: медико-біологічна, соціально-культурна, економічна, суспільно-політична та природоохоронна [8]; [9].

1. Медико-біологічна функція рекреації полягає у відновленні здоров'я людей, які перехворіли і потребують завершення лікування, а також оздоровлення майже здорових людей, тобто профілактика захворювань, укріплення здоров'я, зняття втоми і т.п.

2. Соціально-культурна функція передбачає задоволення потреб членів суспільства у пізнанні навколишнього світу, у відпочинку, розвагах.

3. Економічна функція рекреації полягає у підвищенні здатності людей до продуктивності їх праці та продовження періоду їхнього активного трудового життя. Але цю функцію можна трактувати і у більш широкому – суспільному розумінні. Роль рекреації при цьому полягає у збільшенні зайнятості населення, розвитку сфери послуг, підвищенні рівня життя населення тощо.

4. У своїй суспільно-політичній функції рекреація сприяє консолідації на ґрунті залучення населення до етнічних, національних, історичних та релігійних цінностей.

5. Природоохоронна функція рекреації дає можливість забезпечити сталий екологічний розвиток держави, оскільки рекреаційна діяльність здійснює величезний вплив на навколишнє середовище, висуваючи до його якості та стану певні вимоги.

Здійснення вище перерахованих функцій рекреації можливе лише за наявності відповідних рекреаційних ресурсів та їх освоєнні. Рекреаційні ресурси можна визначити як об'єкти та явища антропогенного та природного походження, що використовуються для оздоровлення, відпочинку та туризму. Основними їх властивостями є лікувально-оздоровче значення, естетична привабливість, художня та історична цінність і унікальність [18, с.330].

Рекреаційні ресурси є матеріальною передумовою для формування рекреаційної галузі народного господарства та її ресурсною базою. Вони вимагають бережливого та економічного використання, охорони і примноження.

На сучасному етапі виділяють три типи рекреаційних ресурсів: природні, історико-культурні та соціально-економічні. Під природними рекреаційними ресурсами розуміють фактори, речовини та властивості компонентів природного середовища, які мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні та кількісні параметри: використовуються або можуть використовуватися для організації відпочинку, туризму, лікування та оздоровлення. До них відносяться: лікувальні та оздоровчі фактори багатопільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, поверхневі води), лікувальні речовини (лікувальні води, грязі,

озокерит), а також рекреаційні властивості гірських і передгірських ландшафтів, природоохоронні території [11, с.270].

Історико-культурні рекреаційні ресурси – це культурна спадщина, створена людиною, яка має суспільно-виховне значення, являє собою пізнавальний інтерес і може бути використана для задоволення духовних потреб населення (історико-архітектурні та історичні пам'ятки, унікальні сучасні споруди, спортивні та культурні об'єкти, традиційні промисли і ремесла, пам'ятки народної творчості).

Соціально-економічні рекреаційні ресурси являють собою матеріально-технічну базу рекреаційних об'єктів, частину матеріального виробництва, яка безпосередньо забезпечує потреби рекреації, об'єкти інфраструктури, які використовуються рекреацією, а також зайняті у рекреаційному господарстві трудові ресурси [8]; [9].

2 РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ ТА ЙОГО СПЕЦИФІЧНІ РИСИ

Рекреаційна діяльність є цілісною системою із виробництва і реалізації рекреаційних послуг, або рекреаційного продукту. Рекреаційні послуги – це комплекс лікувально-оздоровчих, соціально-культурних та туристичних послуг наданих на певному рекреаційному підприємстві [9, с.26].

У результаті критичного аналізу літературних джерел, виокремлено наступні специфічні риси та особливості рекреаційного продукту:

1. Нерозривність виробництва та споживання послуг. Процеси виробництва та споживання рекреаційного продукту співпадають у часі і просторі, тобто рекреаційні послуги виробляються у момент їх споживання і, зазвичай, не існують відособлено від виробника і споживача.

2. Неможливість зберігання рекреаційних послуг. Надання певних видів послуг можливе лише за наявності певного комплексу умов, у першу чергу із урахуванням фактору часу, оскільки ці послуги не можна зберігати з метою їх наступної реалізації чи транспортування до іншого регіону. У зв'язку з цим суттєво зростає роль проведення досліджень стосовно попиту на рекреаційні ресурси та можливостей використання наявних і потенційних ресурсів.

3. Протиріччя статичності пропозиції та динамічності попиту. Оскільки підприємства рекреаційної сфери знаходяться у місцях розташування рекреаційних ресурсів, то споживання рекреаційних послуг відбувається у місці їх локалізації. Тому рекреаційний продукт не переноситься до інших районів, де знаходиться споживач, відповідно, пропозиція являється статичною. Переміщення споживача послуг певного виду – передумова їх споживання. Звідси виникає протиріччя між статичною пропозицією та динамічним попитом.

4. Можливість пакетування рекреаційних послуг. Існує можливість надання на певному рекреаційному об'єкті різних видів взаємодоповнюючих рекреаційних послуг з

необхідним урахуванням їх сумісності і розробкою відповідних засобів щодо їх територіального та часового розмежування.

3 ЛОКАЛЬНИЙ РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧИЙ КОМПЛЕКС ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ

Для дослідження сутності цього поняття „локальний рекреаційно-оздоровчий комплекс” необхідно проаналізувати види рекреаційної діяльності та форми рекреації.

Євдокименко В.К. стверджує, що з точки зору організації управління рекреаційним процесом, рекреаційний комплекс слід представляти у вигляді трьох підсистем: санаторно-курортної, туристичної і відпочинкової [5, с.8].

Школа І.М. виділяє такі субгалузі рекреаційної сфери – туризм, відпочинок, спорт і санаторно-курортне лікування [19, с.31].

Смаль І.В. виділяє 3 форми рекреації: туризм, лікування і відпочинок [15, с.52], а Кравців В.С. наводить такі види та підвиди рекреаційної діяльності: санаторно-курортна (кліматолікування, бальнеологія, грязелікування), оздоровча (купально-пляжна, прогулянкова), спортивна (туристичний, мисливський, гірськолижний, альпіністський, водний та ін.) і пізнавальний [7, с.30].

Аналіз літературних джерел, що вивчають рекреаційну діяльність, засвідчує відсутність визначення рекреаційно-оздоровчого комплексу. Деякі економісти наводять визначення рекреаційного комплексу [3]; [13]; [14], інші – рекреаційно-туристичного [16]; [17].

Так, Ковалевський В.В., Михайлюк О.Л., Семенова В.Ф. розглядають рекреаційний комплекс як частину світового господарства, пов'язану із опануванням територій для відпочинку, профілактичного та реабілітаційного лікування та туризму. При цьому вони виокремлюють 3 групи рекреаційних комплексів: 1) лікувально-оздоровчий (санаторно-курортне лікування і оздоровлення); 2) пізнавальний (туризм); 3) економічний (регенерація робочої сили, сфера господарської діяльності) [14, с.254].

Гудзь П.В. рекреаційний комплекс розглядає як індустрію, яка складається із сукупності підприємств виробничих та невиробничих галузей, інфраструктури, які використовують лікувально-оздоровчі, пізнавальні ресурси та інші природні ресурси з метою виробництва рекреаційних продуктів для задоволення потреб цільових споживачів та отримання прибутку [3, с.12].

Рогатенюк Е.В. розглядає рекреаційний комплекс як функціонально-територіальну систему, що є водночас основою і формою розвитку регіонального економічного простору, виділяючи при цьому 3 групи організаційно-структурних одиниць регіонального рекреаційного комплексу [13, с.8]:

1) рекреаційні за призначенням – курортні установи та туристські організації;

2) організаційно-структурні одиниці, що забезпечують рекреаційну діяльність – підприємства інфраструктури рекреаційного регіону та підприємства ринкової інфраструктури;

3) органи управління рекреаційною діяльністю у регіоні, функції яких полягають у нормативному, методичному та організаційному забезпеченні.

Стеченко Д.С. розглядає рекреаційно-туристичний комплекс у двох аспектах [16, с.199]:

1) як міжгалузевий комплекс у складі сфери послуг, де виникають і набувають розвитку економічні відносини з виробництва, обміну і споживання рекреаційно-туристичного продукту;

2) як складову соціальної інфраструктури територій різного рівня, що становить комплексну систему (мережу) підприємств і закладів із виробництва, просування і реалізації рекреаційно-туристичних послуг.

За визначенням Турло Н.П. туристично-рекреаційний комплекс об'єднує туристично-рекреаційні заклади, обслуговуючі їх підприємства інфраструктури та інші галузі, які мають тісні виробничі і економічні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих, пізнавальних, культурних та інших потреб та є складовою частиною господарського комплексу міста [17, с.5]. Слід зазначити, що обмеження рекреаційного комплексу територією міста є некоректним.

Отже, локальний рекреаційно-оздоровчий комплекс можна визначити як частину господарства регіону, пов'язану з використанням територіальних особливостей для оздоровлення людини через організацію відпочинку та лікування з метою відновлення її життєвих сил.

Проведемо класифікацію цього комплексу за КВЕД. Оскільки основним видом діяльності є санаторно-курортна (санаторно-оздоровча), то рекреаційно-оздоровчий комплекс за КВЕД охоплює: діяльність бальнеологічних лікарень (включаючи дитячі), грязелікарень, курортних поліклінік, санаторіїв, санаторіїв-профілакторіїв, спеціалізованих санаторіїв (включаючи дитячі), санаторіїв для дітей з батьками та дитячих оздоровчих центрів (підклас 85.11.3, клас 85.11. „Діяльність лікарняних закладів”, група 85.1. „Діяльність у сфері охорони здоров'я”, Розділ 85 „Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги”, Секція N) [6].

ВИСНОВКИ

Рекреація, як система заходів, що пов'язані із використанням вільного часу для оздоровчої, спортивної та культурно-пізнавальної діяльності на спеціалізованих територіях, що спрямовані на збереження і відтворення фізичного, психологічного та духовного стану здоров'я людини та її життєвих сил, набуває на сучасному етапі розвитку суспільства особливого значення. Вона сприяє відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності та здоров'я.

У статті визначено, що поняття «рекреація» та «рекреаційна діяльність» мають подвійний зміст. По-перше, рекреація – це відпочинок людини, відповідно, рекреаційна діяльність – це поведінка людини, направлена на задоволення своїх потреб. По-друге, рекреація – це галузь невиробничої сфери, а рекреаційна діяльність – розвиток державою, суспільними та іншими організаціями системи заходів щодо задоволення рекреаційних потреб членів суспільства. Отже, рекреаційна діяльність є цілісною системою із виробництва і реалізації рекреаційних послуг, або рекреаційного продукту, якому притаманні певні специфічні риси: 1) нерозривність виробництва і споживання послуг; 2) неможливість зберігання рекреаційних послуг; 3) протиріччя статичності пропозиції та динамічності попиту; 4)

можливість пакетування рекреаційних послуг (можливість надання взаємодоповнюючих рекреаційних послуг).

Запропоновано авторське визначення локального рекреаційно-оздоровчого комплексу як частини господарства регіону, пов'язану з використанням територіальних особливостей для оздоровлення людини через організацію відпочинку та лікування з метою відновлення її життєвих сил.

На перспективу дане дослідження слід продовжити у напрямі розробки концептуальних основ формування регіональної політики розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери та впровадження ефективних методів державного її регулювання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобкова А.Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности. – Донецк: Юго-Восток, 2000. – 308 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і гол. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
3. Гудзь П.В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій в сучасних умовах: Автореферат дис. ... доктора е.н. / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2003. – 36 с.
4. Долишний М.И., Нудельман М.С., Ткаченко К.Н. Карпатский рекреационный комплекс. – К.: Наукова думка, 1984. – 148 с.
5. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму: Методологія формування, механізм рекреації / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Чернівці: Прут, 1996. – 287 с.
6. Класифікація видів економічної діяльності. ДК 009:2005 // Національний класифікатор України. – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – 191 с.
7. Кравців В.С., Євдокименко В.К., Габрель М.М., Копач М.В. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації. – Чернівці: Прут, 1995. – 71 с.
8. Мацола В.І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології і практики): Монографія. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1998. – 278 с.
9. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: Монографія. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. – 259 с.
10. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: Изд-во МГУ, 1981, – 207 с.
11. Поп С. Природні ресурси Закарпаття. – Ужгород: ТОВ “Спектраль”, 2002. – 296 с.
12. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты // Мамутов В.К., Амоша А.И., Дементьева Т.Н. и др. – К.: Наукова думка, 1992. – 143 с.
13. Рогатенюк Е.В. Науково-методичні основи розвитку механізму ціноутворення у регіональному рекреаційному комплексі: Автореферат дис. ... кандидата е.н. / Національна академія природоохоронного та курортного будівництва. – Сімферополь, 2006. – 20 с.
14. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / За ред. В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова. – 8-е вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 350 с.
15. Смаль І.В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять / Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. Гоголя, 2006. – 80 с.
16. Стеченко Д.С. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
17. Турло Н.П. Діагностика трансформації туристично-рекреаційного комплексу м. Києва: Автореферат дис. ... кандидата е.н. / НДЕІ Міністерства економіки України. – Київ, 2006. – 16 с.
18. Українська Радянська енциклопедія. Том 9. Вид. друге. – К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1983. – 559 с.
19. Школа І.М. та ін. Менеджмент туристичної індустрії: Навч. пос. / За ред проф. І.М. Школи. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – 596 с.
20. Шмагина В.В., Харичков С.К. Рекреация и туризм в системе современных приоритетов социально-экономического развития. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2000. – 70с.